

Anna TOMZA*

 <https://orcid.org/0000-0002-3300-5997>

KONCEPCJA PRESUPOZYCJI ROZUMOWAŃ PRAWNICZYCH JERZEGO WRÓBLEWSKIEGO – PRÓBA OBRONY¹

Abstrakt

Przedmiot badań: Rozumowania prawnicze stanowią tak ciekawe, jak i skomplikowane zagadnienia teorii prawa. To dział nauki, który w swych rozważaniach musi sięgać do ustaleń nauk takich, jak logika i lingwistyka, skąd rozumowania się wywodzą. Występujące w logice i lingwistyce presupozycje są tego najlepszym przykładem. Ich analiza ma swoje miejsce w prawie, choć dotąd podejmowana była niezwykle rzadko. W aktualnym dyskursie prawniczym presupozycje odżywają. Ze względu na ich liczne właściwości, przełamujące sfery językowe, prawnicy poszukują dla nich miejsca w rozumowaniach prawniczych. Czynią to w oparciu o ustalenia nauk logicznych i lingwistycznych, zapominając o istnieniu koncepcji presupozycji rozumowań prawniczych Jerzego Wróblewskiego. Przedmiotem badań jest analiza tej nieco zapomnianej koncepcji polskiego teoretyka prawa.

Cel badawczy: Jerzy Wróblewski w oparciu o istniejące koncepcje presupozycji wnioskowania pragmatycznego zaproponował własną, zmodyfikowaną wersję „presupozycji rozumowań prawniczych”, którą, jego zdaniem, można wykorzystywać w konstruowaniu teorii rozumowań prawniczych. Koncepcja Wróblewskiego nie przyjęła się ani w środowisku teoretyków, ani praktyków prawa. Większość badaczy ją skrytykowała. Celem artykułu jest próba obrony koncepcji presupozycji rozumowań prawniczych Wróblewskiego.

Metoda badawcza: Za metodę badawczą przyjmuje się analizę językowo-logiczną wybranych koncepcji. Dokonując analizy językowej, ustala się prawidłowe rozumienie zaproponowanych terminów. Zestawiając logicznie istniejące dotąd koncepcje, poszukuje się tez, które bronią koncepcji J. Wróblewskiego przed postawionymi zarzutami.

Wyniki: Analiza koncepcji Wróblewskiego doprowadza do ustalenia argumentów częściowo odpierających dotychczasową krytykę. W pracy prezentuje się także sprzeczności pojęciowe zawarte w koncepcji, które wymagają doprecyzowania w dalszych badaniach.

Słowa kluczowe: rozumowania prawnicze, presupozycje, wykładnia operatywna.

---

* Dr, adiunkt, Uniwersytet Łódzki, Wydział Prawa i Administracji, Zakład Polityki Prawa; e-mail: atomza@wpia.uni.lodz.pl

¹ Serdeczne wyrazy podziękowania składam Pani Profesor A. Pikulskiej-Radomskiej za nieocenne uwagi, bez których artykuł ten by nie powstał.

1. Wstęp

Dążeniem niektórych prawników jest utworzenie uniwersalnego schematu rozumowania prawniczego, który w sposób niezawodny będzie możliwy do zastosowania w wykładni prawa. To nieco utopijne pragnienie dotąd nie zostało zrealizowane. Na taki stan rzeczy ma wpływ wiele czynników. Wydaje się jednak, że tym, co istotnie utrudnia, a może i uniemożliwia wypracowanie uniwersalnej koncepcji rozumowania, są różnorakie sposoby pojmowania rzeczywistości. Nie ma bowiem jednej, powszechnie akceptowanej metody poznawania świata. Skoro tak, to jak można mówić o jedynej, uniwersalnej metodzie rozumowania. Żeby prawo zrozumieć i o nim rozumować, trzeba je najpierw poznać². Poznanie według ustaleń dokonanych w teorii poznania jest wynikiem różnorodnego postrzegania rzeczywistości. Zatem jej interpretacja nigdy nie będzie jednolita³.

Niemożliwość zbudowania uniwersalnej koncepcji rozumowań prawniczych nie wynika z właściwości rozumowań logicznych. Rozumowania logiczne, oparte o klarowne zasady logiki klasycznej, tworzą zdania, które są albo prawdziwe, albo fałszywe. Jednak prawna rzeczywistość nie jest zero-jedynkowa. Co więcej, nie opiera się na założeniach logiki klasycznej i nie jest jednolicie uniwersalna⁴.

J. Hintikka, jeden z najbardziej cenionych filozofów logiki na świecie, twierdzi, że rozumowania nie są możliwe do zuniwersalizowania, ponieważ są ograniczane przez fakt istnienia światów możliwych oraz występujących za ich sprawą pojęć modalno-postrzeżeniowych. Terminy postrzeżeniowe, jak „widzi”, „słyszy”, „czuje”, wiążą się z pojedynczą modalnością zmysłową⁵. Ona sprawia, że „postrzeżenie” nie jest neutralne, chyba, że terminy, o których mowa, odnoszą się do ustalonych znaczeń pojęć⁶. Nie należy rozumowania dostosowywać do świata, ale należy wybrać świat, a dokładnie świat pojęć modalnych, do których można dostosowywać określony rodzaj rozumowania⁷.

² Zob. **J. Wróblewski**, *Epistemologiczne i aksjologiczne uwarunkowanie tworzenia prawa*, w: **J. Wróblewski**, *Pisma wybrane*, Wolters Kluwer, Warszawa 2015, s. 446–447.

³ Por. **M. Zieliński**, *Poznanie sądowe a poznanie naukowe*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 1979, s. 44.

⁴ Por. **J. Wróblewski**, *Epistemologiczne...*, s. 447.

⁵ Przez logikę modalną Hintikka rozumie zarówno logikę terminów modalnych, jak i „logikę wszelkich innych terminów dających się badać w taki sam sposób jak tamte. Należy do nich większość słów określonych zwykle jako wyrażające nastawienia sądzeniowe”. Do takich terminów należą pojęcia „wie”, „mniema”, „pamięta”, „spodziewa się”, „dąży”. **J. Hintikka**, *Logika percepcji. Eseje logiczno-filozoficzne*, PWN, Warszawa 1992, s. 210.

⁶ *Ibidem*, s. 209.

⁷ *Ibidem*, s. 215.

Powyższe refleksje prawników jednak nie zniechęcają. W literaturze przedmiotu funkcjonuje obecnie nieco zapomniana praca J. Wróblewskiego, dotycząca rozumowań presupozycyjnych. Opisane w niej zostały rozumowania, które w zamyśle autora miały stanowić uniwersalne narzędzie rozumowania prawniczego.

Celem niniejszego artykułu jest przypomnienie założeń koncepcji rozumowań presupozycyjnych J. Wróblewskiego oraz analiza ich zasadności.

2. Pojęcie presupozycji

Pojęcie „presupozycji” nie posiada uniwersalnej definicji ani powszechnie akceptowalnego znaczenia. Wprowadzono je do logiki, gdy dążono do opisanego właściwości wypowiedzi formułowanych w językach naturalnych. Następnie presupozycje wprowadzono do językoznawstwa. Zdaniem M. Grochowskiego, mimo że pojęcie presupozycji jest nie tylko uniwersalne, ale i najbardziej rozpowszechnione wśród pojęć lingwistycznych, to jednak próba odzwierciedlenia stanu badań nad problematyką presupozycji jest niewykonalna i stan ten nie wymaga nawet argumentacji⁸.

Stanowiska badaczy co do znaczenia słowa „presupozycja” są podzielone. Jednak wszyscy są zgodni, że presupozycje stanowią narzędzie wnioskowania⁹. Najczęściej przywoływany przykład opisujący taką rolę presupozycji pochodzi od F.P. Strawsona, który pracując nad udoskonaleniem konstrukcji presupozycji B. Russella, wskazał, że w wyrażeniach:

W1: *Obecny król Francji jest łysy.*

W2: *Istnieje obecny król Francji.*

zachodzi szczególny związek¹⁰. Polega on na tym, że stwierdzenie wyrażenia drugiego stanowi wstępny warunek tego, by stwierdzeniu pierwszemu można

⁸ M. Grochowski, *Presupozycje leksykalne a postulaty znaczeniowe i eksplikacje semantyczne*, Makedonski Jazik 1986/XXXVII, s. 111–112. Por. D. Szumska, *Presupozycja: Pre-sąd czy przesąd. O (nad)używaniu terminu „presupozycja” w analizie semantycznej*, w: J. Górniewicz, H. Grzmil-Tylutki, I. Piechnik (red.), *En quête de sens. Études dédiées à Marcela Świątkowska. W poszukiwaniu znaczeń. Studia dedykowane Marceli Świątkowskiej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2010, s. 576.

⁹ Por. D. Szumska, *Presupozycja...*, s. 576. Zob. O. Ducrot, *Presupozycje. Warunki użycia czy elementy treści?*, Pamiętnik Literacki 1975/LXVI/1, s. 269.

¹⁰ Prace F.P. Strawsona dotyczące presupozycji stanowiły część szerszej jego polemiki podjętej z B. Russellem na temat teorii deskrypcji.

było w ogóle przypisać wartość logiczną¹¹. Funkcję relacji tych wypowiedzi nazwał logik presupozycją, którą uznał za szczególny rodzaj wnioskowania pragmatycznego¹².

W naukach prawnych najwięcej danych o presupozycjach zebrał R. Sarkowicz. Odwołując się do znaczenia presupozycji podanego przez G. Fregego, stwierdza, że presupozycje są jedynie zdaniami w sensie „logicznym”¹³. Rozumienie presupozycji trzeba przedstawiać następująco: z dwóch zdań *Kepler umarł w nędzy* i *Kepler nie umarł w nędzy* dowiadujemy się, że „istniał Kepler”¹⁴. W założeniach „presupozycji logicznych” nazwa „Kepler” stanowi denotację obu „zdań o Keplerze”¹⁵. Z nich wiemy, że Kepler istniał bez względu na to, czy wyrażone o Keplerze zdania są prawdziwe, czy fałszywe¹⁶.

Na szczególną uwagę w dyskursie prawniczo-filozoficznym zasługuje praca M. Zajęckiego prezentująca koncepcję aksjologicznych rozumowań presupozycyjnych¹⁷. Zajęcki wskazuje w niej na możliwość zastosowania presupozycji w aksjologicznej interpretacji normy prawnej. Ta jest, jego zdaniem, możliwa dzięki założeniu, że presupozycje, jako zawsze albo prawdziwe, albo fałszywe, wymuszają wewnętrzną spójność interpretowania normy prawa¹⁸. Propozycja M. Zajęckiego jest interesująca, gdyż na nowo wyraża szerokie możliwości zastosowania presupozycji w wykładni prawa.

¹¹ P.F. Strawson, *O odnośzeniu się użycia wyrażen do przedmiotów*, w: J. Pele (red.), *Logika i język. Studia z semiotyki logicznej*, PWN, Warszawa 1967, s. 377–413.

¹² J. Maciaszek presupozycję Strawsona nazywa „pewnym milczącym założeniem”. Określenie to wydaje się intuicyjnie najwłaściwsze dla filozoficznych rozważań o funkcjach presupozycji. Zob. J. Maciaszek, *Deskrypcje określone w polemice między P.F. Strawsonem a Bertrandem Russellem*, *Przegląd Filozoficzny – Nowa Seria* 2019/28/4/112, s. 230. Por. Z. Kuklińska, *Presupozycje w perspektywie logicznej*, *Linguistica Copernicana* 2016/13, s. 240, 246–247.

¹³ Zdaniem Sarkowicza pojęcie presupozycji pierwszy podał G. Frege w artykule *Über Sinn und Bedeutung*, *Zeitschrift für Philosophie und philosophische Kritik* 1982/100, s. 25–50. R. Sarkowicz, *Poziomowa interpretacja tekstu prawnego*, nakładem Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1995, s. 136. Por. Z. Kuklińska, *Presupozycje w perspektywie...*, s. 240.

¹⁴ B. Russell, *On Denoting*, „Mind”, 14, s. 479–493, [https://www.uvm.edu/~ldeRosse/courses/lang/Russell\(1905\).pdf](https://www.uvm.edu/~ldeRosse/courses/lang/Russell(1905).pdf); stan na 30.09.2019 r.

¹⁵ R. Sarkowicz, *Poziomowa...*, s. 113.

¹⁶ O problemie wyrażania i rozumienia presupozycji pisali także Z. Lyda, *Presupozycje a dyskurs prawniczy*, *Studia Prawnicze* 1992/3, s. 19–37; P. Jabłoński, *O deskryptywnym poziomie interpretacji tekstu prawnego*, *Studia Prawno-Ekonomiczne* 2018/CVI, s. 29–53; Z. Ziemiński, *Ryszard Sarkowicz: Poziomowa interpretacja tekstu prawnego* (recenzja), *Państwo i Prawo* 1995/9, s. 92.

¹⁷ M. Zajęcki, *Axiological Presuppositions of Legal Text (Some Ideas in the Neopositve Approach)*, w: M. Piechowiak (red.), *Norm and Truth*, Poznań 2008, s. 150–157.

¹⁸ M. Zajęcki, *Axiological...*, s. 155.

3. Presupozycje w ujęciu Jerzego Wróblewskiego

Pojęcie presupozycji nie stanowiło przedmiotu zainteresowania klasyków teorii prawa. J. Wróblewski w swej pracy *Presupozycje rozumowania prawniczego* podjął się jednak jego krótkiej analizy, dostrzegając możliwość implementowania terminu „presupozycja” do dyskursu prawniczego. Możliwość taką, jego zdaniem, daje fakt, iż skoro dotąd nie pojawiła się w nauce powszechnie akceptowalna definicja presupozycji, a pojęcie to służy za narzędzie wnioskowania, zatem można przyjąć, że termin ten da się zastosować w dyskursie prawniczym. Warunkiem tej implementacji jest dostosowanie znaczenia terminu presupozycja do języka prawniczego. To dość ogólne założenie pozwala J. Wróblewskiemu na wyeliminowanie problematyki rozważań prowadzonych przez B. Russella i F.P. Strawsona, dotyczących istoty znaczenia presupozycji. Co więcej, korzystając z tego wybiegu metodycznego, J. Wróblewski nadaje ogólnemu określeniu „presupozycja” termin „presupozycje rozumowania prawniczego” i zalicza je do grupy pojęć stanowiących techniczne narzędzia wnioskowania, które wykorzystać można w analizie wybranego rozumowania prawniczego¹⁹. Przez „rozumowanie prawnicze” w rozważaniach o presupozycjach J. Wróblewski rozumie „rozumowania interpretacyjne” zmierzające do uzasadniania zwrotów używanych w dyskursie prawniczym²⁰.

By presupozycje nadawały się do zastosowania w dyskursie prawniczym, należy je lekko zmodyfikować. J. Wróblewski pisze o tym już w jednym z pierwszych zdań: „dla celów niniejszych rozważań nie zakładam jednak filozofii, którą przyjmuje logiczna analiza”. Proponuje, wobec tego, by przez „presupozycje” rozumieć wyrażenie, w którym „X jest presupozycją Y wtedy i tylko wtedy, gdy uznanie X jest warunkiem koniecznym i dostatecznym tego, że Y i negacja Y mają sens pragmatyczny w danym dyskursie”²¹. Przez X i Y J. Wróblewski

¹⁹ Główne rozumienie „presupozycji”, pojawiające się w naukach w czasie tworzenia przez niego koncepcji, określające presupozycje jako jedno z narzędzi analizy logicznej nie ma zastosowania w dyskursie prawniczym. **J. Wróblewski**, *Presupozycje rozumowania prawniczego*, *Studia Prawno-Ekonomiczne* 1986/XXXVII, s. 7.

²⁰ Problematyka rozumienia przez J. Wróblewskiego „rozumowań prawniczych” jest na tyle obszerna, że zasługuje na odrębne opracowanie. Z tych powodów w artykule się ją pomija.

²¹ Tak szeroka definicja presupozycji, zdaniem teoretyka, antycypuje złożoność języka prawnego i prawniczego. Warunkiem zastosowania tak rozumianych presupozycji jest bowiem przyjęcie założenia, że presupozycje same w sobie nie mają określonej formy wypowiedzi, ale stanowią techniczny termin analizy dyskursu prawniczego. **J. Wróblewski**, *Presupozycje...*, s. 8–9.

oznacza każdą znaczącą złożoną wypowiedź w języku dyskursu prawniczego²². Mogą to być zatem zdania, oceny, normy, a nawet zwroty o charakterze mieszanym. Przez warunek konieczny i dostateczny J. Wróblewski rozumie sytuację, w której A jest warunkiem koniecznym i dostatecznym B, gdy spełnione są następujące postulaty: istnienie A warunkuje istnienie B. Jeżeli nie istnieje A, to nie istnieje B. Przez sens pragmatyczny rozumie zwrot językowy posiadający sens semantyczny, którego negacja jest uzasadniona, a może nawet występować w roli aksjomatu²³.

Tak zmodyfikowane presupozycje J. Wróblewski stara się implementować do dyskursu prawniczego z zastrzeżeniem, że nie każdy jego rodzaj stanowi obszar, w którym presupozycje mogą być wykorzystywane. Wyłącza tu dyskurs teoretyczny. W obszarze praktycznego dyskursu możliwe będzie wykorzystanie presupozycji, tylko jeśli zastosuje się przyjęty ich podział na presupozycje rozumowania prawniczego oraz presupozycje uzasadnienia decyzji interpretacyjnej. Do presupozycji rozumowań prawniczych zaliczają się presupozycje reguł, presupozycje faktów oraz presupozycje wartości. Presupozycje reguł dotyczą właściwości języka prawnego, systemu prawa oraz ogólnie pojmowanego rozumowania. Zmieniają się w zależności od rodzaju rozumowania. Presupozycje faktu dotyczą ontologii języka prawnego, systemu prawa oraz reguł rozumowania prawniczego. Ogólnie odnoszą się do stwierdzeń o istnieniu. Presupozycje wartości dotyczą aksjologii prawa. Sięgać po nie można, gdy próbuje się formalnie opisać wartości ze względu na ich treść, procedury uzasadnienia czy relacje systemowe. Są one otwarte.

Zdaniem J. Wróblewskiego rolą presupozycji w dyskursie prawniczym może być przypisanie interpretowanego wyrażenia do określonej kategorii wypowiedzi prawnej. To przypisanie odbywa się według wzoru „x należy do A”, gdzie x jest wyrażeniem, a A jest kategorią. Presupozycja będzie wtedy rozumowaniem pewnym, wolnym od ideologii prawnych²⁴. Rozumowanie presupozycyjne, ograniczając się do rozstrzygnięcia, czy interpretowana wypowiedź jest faktem, czyli faktyczną częścią wypowiedzi normatywnej, daje interpretatorowi możliwość ominięcia rozstrzygnięcia sporów ideologicznych toczonech

²² Uznanie wyrażenia za określony typ wypowiedzi uzależniony jest od konkretnych cech X i Y – por. **W. Patryas**, *Uznawanie zdań*, PWN, Warszawa 1987, s. 129–144.

²³ W naukach filozoficznych, gdy określa się rodzaj presupozycji, wskazuje się często na rolę ich negacji. J. Wróblewski problem negacji w prawie analizuje w artykule *Negation in Law*, *Theorie der Normen: Festgabe für Ota Weinberger* 1984, s. 457–471.

²⁴ **J. Wróblewski**, *Presupozycje...*, s. 17.

w prawie²⁵. Zdaniem Wróblewskiego, za sprawą tak rozumianych presupozycji, możliwe będzie zbudowanie uniwersalnego modelu rozumowania prawniczego, wolnego od sporów doktrynalnych.

Wobec powyższego nasuwa się jednak fundamentalne pytanie, czy presupozycje mogą być zastosowane w każdym rodzaju rozumowania prawniczego. Na to pytanie Wróblewski odpowiada, gdy twierdzi, że presupozycje mogą być zastosowane tylko w rozumowaniu uzasadniającym decyzję interpretacyjną, spełniającym określone postulaty²⁶. Po pierwsze, rozumowanie to nie może dotyczyć systemowego ustalenia obowiązywania norm prawnych. Po drugie, rozumowanie to nie może dotyczyć problemów kulturowych z zakresu regionalnej ontologii przyjętej w teorii egologicznej. Po trzecie, rozumowanie nie może dotyczyć ustalania *ratio decidendi* oraz spraw z zakresu prawa karnego²⁷. Wszystkie powyższe postulaty spełnia tylko jeden rodzaj rozumowania, którym jest sądowe rozumowanie interpretacyjne. To rozumowanie, zdaniem Wróblewskiego, jest najmniej uwikłane w doktrynalne spory. Najczęściej przebiega według zasad ustalonych w wykładni operatywnej, której celem jest rozstrzygnięcie konkretnej sprawy w oparciu o materiał decyzyjny, a nie jak w większości wykładni ustalenie znaczeń zwrotów interpretacyjnych zmuszających do rozstrzygnięcia sporów ideologicznych²⁸.

4. Rozumowania presupozycyjne w ujęciu Jerzego Wróblewskiego

Wróblewski poświęcił wiele uwagi koncepcji rozumowań prawniczych. Zagadnienie to wymaga odrębnego opracowania. Opisując je w zarysie, na potrzeby niniejszej analizy, należy zaznaczyć, że w ramach rozważanej koncepcji J. Wróblewski wyodrębnia określone typy rozumowań prawniczych, do których presupozycje mogą zostać zastosowane. Są to dwa typy „krańcowe”: teoretyczny i praktyczny oraz typ trzeci stanowiący ich wypadkową, a określony jako typ mieszany. Przykładem typu pierwszego, skrajnie teoretycznego, będzie czysty (w rozumieniu kelsenowskiej „czystej teorii prawa”) opis faktów i reguł prawnych. Przykładem dla czystego praktycznego rozumowania będzie uzasadnienie

²⁵ *Ibidem*, s. 11. Por. **J. Wróblewski**, *Metody logiczno-językowe w prawoznawstwie*, w: **A. Łopatka** (red.), *Metody badania prawa*, Polska Akademia Nauk, Instytut Nauk Prawnych, 1973, s. 59.

²⁶ **J. Wróblewski**, *Presupozycje...*, s. 11.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ Zob. **J. Wróblewski**, *Sądowe stosowanie prawa*, PWN, Warszawa 1988, s. 124.

sądowej decyzji zmierzające do rozstrzygnięcia konkretnej sprawy. Przykładem rozumowania mieszanego będzie rozumowanie prawno-dogmatyczne²⁹.

Rozumowanie, w którym możliwe będzie wykorzystanie presupozycji, nie może upraszczać złożoności procesu rozumowania prawniczego, nie może zależeć od spornych teoretycznych założeń wykładni prawa oraz nie może zależeć od typu systemu prawa³⁰. Przykładem rozumowania, które nie jest wolne od sporów doktrynalnych, jest sylogizm prawniczy (*legal syllogism*). Zastosowanie sylogizmu prawniczego pociąga za sobą konsekwencje prawne. Tam, gdzie pojawiają się konsekwencje prawne, tam pojawiają się kontrowersje. Przez kontrowersje prawne Wróblewski rozumie prowadzone w dyskursie spory o ideologię³¹.

Kontrowersje co do ideologii, koncepcji decyzji sądowej, koncepcji uzasadnienia czy nawet rozumienia prawa są trudne do przewyciężenia. Stosowanie sylogizmu w celu podjęcia decyzji prawnej powoduje ich powstawanie³². Wikłanie bowiem sylogizmu w spory ideologiczne sprawia, że narzędzie to nie może być uznane za „uniwersalny schemat rozumowania”³³. Decyzja sądowa podjęta w drodze sylogizmu jest uzależniona od przyjętej przez interpretatora ideologii, przez co może nie być decyzją racjonalną³⁴. Oddzielenie rozu-

²⁹ J. Wróblewski, *Presupozycje...*, s. 10.

³⁰ J. Wróblewski zauważa, że gdy mówi się o rozumowaniach, zawsze odnosimy się do nich w różnych kontekstach. „Może chodzić o rozumienie świata, człowieka i siebie, jako określonych zjawisk czy procesów, ale również rozumienie języka czy też użycia w aktach mowy”.

J. Wróblewski, *Rozumienie prawa i jego wykładnia*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Łódź 1990, s. 5.

³¹ J. Wróblewski przez kontrowersje prawne uważa pewne „poziomy” (*levels*) dyskursu teoretyczno-prawnego, w których odbywają się spory ideologiczne. Poziomymi tymi są: poziom deskryptywny, poziom deskryptywno-postulatywny oraz poziom ideologii stosowania prawa.

J. Wróblewski, *Legal Syllogism and Rationality of Judicial Decision*, *Rechtstheorie. Zeitschrift für Logik, Methodenlehre. Kybernetik und Soziologie Des Rechts* 5, Duncker & Humboldt, Berlin 1974, s. 34–35.

³² J. Wróblewski, *Rozumowania prawnicze w wykładni prawa*, w: J. Wróblewski, *Pisma wybrane*, Wolters Kluwer, Warszawa 2015, s. 146. Por. M. Zirk-Sadowski, *Rozumienie ocen w języku prawnym*, *Acta Universitatis Lodzianensis*, Łódź 1984, s. 113–129.

³³ Problem z sylogizmem prawniczym jest więc taki, że nie wiemy, czy decyzja sylogistyczna będzie sprawiedliwa i racjonalna. Jest ona wynikiem jedynie schematu myślowego uzależnionego od danej ideologii przyjętej w sylogizmie. Nie jest zaś wynikiem „uniwersalnego schematu rozumowania”. J. Wróblewski, *Rozumowania...*, s. 146.

³⁴ Rozumowania prawnicze, zdaniem J. Wróblewskiego, można badać z punktu widzenia logiki. Wtedy każda decyzja interpretacyjna automatycznie staje się racjonalna. Jednak rozważania rozumowań prawniczych mogą się odbywać również w obszarze logik nieformalnych. Problemu tego J. Wróblewski w pracy tej nie rozstrzyga. Podejmuje go jednak w pracy *Metody badania prawa*, w której twierdzi, że analiza zastosowań rachunków logiki formalnej prowadzi

mowania od sporów prawnych o ideologie jest możliwe, jeśli wykorzystamy rozumowania presupozycyjne, które zakładają – by użyć sformułowania J. Wróblewskiego – jedynie minimalną teorię wykładni prawa.

Rozumowania presupozycyjne mają dawać uzasadnienie otrzymane według uniwersalnej formuły, która brzmi: dana reguła jest sformułowana w języku prawnym; osadzona jest w systemie prawnym; ma określone znaczenie i jest zastosowana w danym kontekście sytuacyjnym, zgodnie z dyrektywami ocen i wartości wykładni operatywnej³⁵. Pozyskanie uzasadnienia decyzji według powyższej formuły uwalnia sędziego od potrzeby rozstrzygania sporów prawnoumowań, pozwalając mu na podjęcie racjonalnej i sprawiedliwej decyzji³⁶.

Do najmniej uwikłanych w spory prawnicze rozumowań należy sądowe rozumowanie interpretacyjne. W koncepcji rozumowań presupozycyjnych stanowi ono kluczowe zagadnienie. Ten rodzaj rozumowania bowiem radzi sobie z rozstrzygnięciem sporów ideologicznych najlepiej. Cały proces sądowego rozumowania interpretacyjnego ogranicza się jedynie do uzasadniania decyzji interpretacyjnej organu sądowego, zgodnie z przyjętymi zasadami wykładni operatywnej³⁷. Zasady te są trzy, po pierwsze, wykładnia ma być prowadzona w języku normy. Po drugie, wykładnia musi uwzględniać kontekst sytuacyjny normy. Po trzecie, do procesu wykładni należy stosować wartości przypisane wykładni operatywnej³⁸.

---

niejednokrotnie do ich krytycznej oceny oraz wniosku o małej przydatności. Za logiki nieformalne teoretyk uznaje rozumowania nieprowadzące do formułowania rachunków logiki klasycznej, ale sprowadzające się do analizy praktycznych argumentacji. Stosując nomenklaturę logiczną, chodzi o oderwanie się od rachunku logiki klasycznej. Zastąpienie ich, zdaniem J. Wróblewskiego, mogłaby przynieść topika prawnicza, która wykracza pozarachunkowe rozumowania logiczne ze względu na szeroko rozumiane pozallogiczne techniki argumentacji. **J. Wróblewski**, *Metody...*, s. 55; por. **J. Wróblewski**, *Sądowe...*, s. 157.

³⁵ Wykładnia operatywna narzuca określony styl uzasadnień, dlatego eliminuje problemy doktrynalne. **J. Wróblewski**, *Rozumienie...*, s. 87.

³⁶ Wróblewski nie tłumaczy w pracy, na czym polega owa racjonalność. Podaje jedynie, że przez racjonalność rozumie sprawiedliwość. **J. Wróblewski**, *Presupozycje...*, s. 14–15. Łatwiej natomiast odnaleźć klarowne stanowisko co do rozumienia „racjonalności” wykładni operatywnej, przez którą Wróblewski to rozumie „wiedzę o stosowanym przepisie i możliwych konsekwencjach jego stosowania przy przyjęciu różnych jego znaczeń oraz układów wartości, wyznaczających całokształt ocen i preferencji występujących w procesach interpretacyjnych”. Założenie racjonalności tak rozumianej jest spełnione, gdy decyzja interpretacyjna jest uzasadniona przez powołanie odpowiednich argumentów. **J. Wróblewski**, *Sądowe stosowanie prawa*, PWN, Warszawa 1988, s. 158.

³⁷ **J. Wróblewski**, *Presupozycje...*, s. 12.

³⁸ *Ibidem*, s. 14.

5. Wybrane stanowiska krytyczne

Zdaniem współczesnych badaczy presupozycji koncepcja Wróblewskiego, choć, jak przyznają, jest użyteczna, to jednak nie eliminuje problemu wieloznaczności oraz wielokontekstowości pojęcia presupozycji. Do czołowych krytyków tej części koncepcji teoretyka należy M. Zajęcki³⁹. Jego zdaniem Wróblewski zmusza badaczy do zagłębiania się zarówno w strukturę tekstu prawnego, jak i poszukiwania odpowiedzi na pytanie, czy presupozycje „wyłaniają się” z poziomu deskryptywnego tekstu prawnego, czy z poziomu dyrektywnego⁴⁰. Problemy te są trudne do rozstrzygnięcia, co sprawia, że cała koncepcja nie jest zdalna do zastosowania w praktyce⁴¹.

Stanowisko krytyczne o braku możliwości stosowania presupozycji w teorii prawa wyraża także M. Smolak⁴². Jego zdaniem presupozycje pełnią rolę narzędzi stosowanych w analizie tekstu prawnego, dzięki którym identyfikuje się zinstytucjonalizowaną rzeczywistość społeczną, wyrażoną w tekście prawnym. Szczególną jej cechą są oceny i normy. Presupozycje, by mogły je zidentyfikować, muszą być rozumiane jako pragmatyczne narzędzie analizy języka. Smolak zakłada zatem, że presupozycje mają jedynie wymiar lingwistyczny i funkcjonują w języku naturalnym⁴³. Zdaniem Wróblewskiego możliwość posługiwania się presupozycjami w języku prawniczym dają określone przez niego „dodatki” do podstawowego znaczenia presupozycji. Są nimi, jak wskazano powyżej, „sens pragmatyczny” oraz warunek konieczny. One nadają presupozycjom ściśle techniczny charakter, uwalniając je od filozoficznych założeń.

Uwagi oponentów odnoszące się do błędnego określenia właściwości praktycznej wykładni przez J. Wróblewskiego sprowadzają się głównie do zarzutów, iż koncepcja Wróblewskiego dopuszcza relatywizację rozumienia normy do konkretnego, rozstrzyganego stanu faktycznego. To zaś prowadzi w konsekwencji do sytuacji, w której powstaje tyle norm prawnych, ile rozstrzyganych stanów faktycznych⁴⁴.

³⁹ M. Zajęcki, *Presupozycje surowe i presupozycje instytucjonalne: Próba poszerzenia koncepcji presupozycji tekstu prawnego Marka Smolaka*, *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* 2013/LXXV/2, s. 271.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ Por. Z. Lyda, *Presupozycje a dyskurs prawniczy*, *Studia Prawnicze* 1991/3/109, s. 37.

⁴² M. Smolak, *Presupozycje ontologiczne tekstu prawnego*, *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* 2011/LXXIII/4, s. 44.

⁴³ M. Smolak, *Presupozycje ontologiczne...*, s. 41–51.

⁴⁴ M. Zajęcki, *Presupozycje surowe...*, s. 270.

Zdaniem oponentów J. Wróblewski zbyt pochopnie zakłada, że wnioskowanie presupozycyjne zmierza jedynie do ustalenia faktycznej części wypowiedzi normatywnej. Presupozycje, gdy stanowią o fakcie społecznym zawartym w normie prawnej, nie eliminują sporów o ideologię normy. Propozycja rozumowania, że jeżeli przyjmujemy, że „x należy do A, czyli, że dana wypowiedź jest faktem i należy do reguł danego systemu prawa”, zdaniem krytyków nie eliminuje także problemów pojęciowych, z którymi mierzy się większość wykładni prawa. Nie jest możliwe w procesie wykładni prawa ominięcie pytania o strukturę języka czy tekstu, które czyni się w klasycznych rozumowaniach. Założenie Wróblewskiego, że dzięki schematowi rozumowania „x jest, bo istnieje y” opiera się na naiwnym stwierdzeniu, że normę da się interpretować jedynie logicznie⁴⁵.

Wydaje się, że powyżej zaprezentowane uwagi krytyczne w wysokim stopniu wpłynęły na zaniechanie kontynuacji badań nad presupozycjami w ujęciu J. Wróblewskiego i odsunęły je od zastosowania w praktyce prawniczej. Współcześni badacze, tworząc własne koncepcje wykorzystywania presupozycji w prawie, nie nawiązują do pracy J. Wróblewskiego.

6. Próba obrony

Odnosząc się do wskazanych powyżej uwag, należy zacząć od zarzutu braku precyzyjnej definicji pojęcia presupozycji. Tu należy podnieść, że gdy Wróblewski konstruował koncepcję rozumowań presupozycyjnych, nie dążył do zuniwersalizowania pojęcia presupozycji. Dążył do zuniwersalizowania schematu rozumowania prawniczego, a presupozycje miały być tylko technicznym narzędziem analizy dyskursu prawniczego. Jak wskazano, wykorzystując filozoficzne rozumienie presupozycji, nadbudował na nim znaczenie prawne, w którym zmienił rolę presupozycji. Zmiana ta nie do końca była konsekwentna. J. Wróblewski popełnił błąd polegający na braku wyraźnego wskazania rodzaju wypowiedzi, w której ma być wyrażona presupozycja prawna. Raz twierdzi, że presupozycje dyskursu prawniczego muszą być wyrażone w języku naturalnym, innym razem – że muszą mieć postać zdań logicznych. Wydaje się, że ten element koncepcji Wróblewskiego jest niedopracowany⁴⁶. Jednak oceniając

⁴⁵ J. Wróblewski, *Presupozycje...*, s. 8.

⁴⁶ O niedopracowaniu tego elementu koncepcji świadczy także luka w zajęciu stanowiska co do obszaru, w którym presupozycje mogłyby mieć zastosowanie. Czy jest to obszar logiki formalnej, czy logiki nieformalnej. Problem ten wymaga jednak odrębnego opracowania.

koncepcję holistycznie, można stwierdzić, że celowo pozostawia on ten fragment otwartym. Wynika to z faktu, iż presupozycje w ujęciu J. Wróblewskiego mogą być zastosowane jedynie do ustalenia istnienia faktycznej części wypowiedzi normatywnej, dokonywanej w wykładni operatywnej. To ona musi dać odpowiedź na pytanie o formę wypowiedzi, w której presupozycje mogą być wyrażone. J. Wróblewski celowo nie narzuca formy wyrażania presupozycji, by stały się one na tyle „uniwersalnym” narzędziem wykładni operatywnej, by dawały się zastosować jak najszerzej.

Odnosząc się do zarzutu nieprawidłowego rozumienia roli wykładni prawa, który argumentuje się faktem, iż w polskiej tradycji prawnej dominuje mocno teoretyczne rozumienie wykładni prawa, kłócące się z praktycznym ujęciem proponowanym przez Wróblewskiego, podnieść należy, że w obronie koncepcji Wróblewskiego stają współczesne koncepcje wykładni prawa, zawierające zmiany postrzegania roli wykładni prawa. Jak zauważa K. Pleszka, „można odnieść wrażenie pojawienia się pewnej nowej tendencji w badaniach nad wykładnią prawa, polegającej na przynajmniej częściowym poniechaniu subtelnym rozważań filozoficznych czy też lingwistycznych, a jakby w zamian położeniu nacisku w badaniach na praktyczną stronę interpretacji i próbę teoretycznego ujęcia interpretacji w praktyce stosowania prawa”⁴⁷.

Leszek Leszczyński uważa, że „skoncentrowanie się na podstawowych właściwościach wykładni operatywnej pozwoliłoby z jednej strony na zbudowanie modelu w pewnym zakresie konkurencyjnego, a z pewnością modyfikującego model ogólny, natomiast z drugiej – na sprawniejsze nakładanie ustaleń teoretycznych na sądową praktykę interpretacyjną, która przecież takiej komunikacji z różnych powodów potrzebuje”⁴⁸.

Najtrudniej odnieść się do zarzutu kwestionującego racjonalność czy celowość faktycznej wypowiedzi normatywnej uzyskanej w drodze rozumowań presupozycyjnych, gdyż samemu zagadnieniu wypowiedzi normatywnej w polskiej teorii prawa nie poświęcono dotąd i nadal się nie poświęca wiele uwagi⁴⁹.

⁴⁷ K. Pleszka, *Reguły preferencji prawniczych w rozumowaniach interpretacyjnych*, w: J. Stelmach (red.), *Studia z filozofii prawa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2003, s. 77–78.

⁴⁸ L. Leszczyński, *O wykładni prawa i jej wymiarze praktycznym. Kontekst sądowego stosowania prawa*, *Archiwum Filozofii Prawa i Filozofii Społecznej* 2020/2, s. 67.

⁴⁹ Do nielicznych prac z zakresu problematyki wypowiedzi normatywnej należy monografia S. Grzybowskiego, *Wypowiedź normatywna oraz jej struktura formalna*, nakładem Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1961, oraz praca K. Opalka, *Z teorii dyrektyw i norm*, PWN, Warszawa 1974.

W obronie koncepcji należy założyć, że J. Wróblewski podziela stanowisko K. Opałka, który twierdzi, że dyrektywy nie wiążą się z żadnymi sztywnymi i ścisłymi formami językowymi. Do ustalenia, z jakim rodzajem dyrektywy mamy do czynienia, pomocnicze kryterium stanowić mają presupozycje⁵⁰. Zdaniem K. Opałka presupozycje umożliwiają ustalenie występowania (istnienia) danej dyrektywy. O tym, czy dyrektywa istnieje, czy nie istnieje nie świadczą bowiem czynniki decydujące o istnieniu normy prawnej. Warunkiem istnienia dyrektywy jest jej funkcja wpływania na zachowanie jej adresata, nie zaś ściśle określona forma wypowiedzi, jak w przypadku norm prawnych⁵¹. Dyrektywy należy zawsze rozumieć szeroko, w szeroko rozumianej rzeczywistości językowej. To oznacza, że dyrektywa nie musi być wyrażona, jak norma, w języku prawniczym. Sformułowanie powyższe pozwala J. Wróblewskiemu nie tylko na uniknięcie konieczności wskazywania formy językowej, w której badana dyrektywa ma być wyrażona. Pozwala także na zastosowanie wzoru presupozycyjnego rozumowania interpretacyjnego, że *x* należy do *A*. Przez „*x*” należy rozumieć zaistnienie zachowania należącego do „*Y*”, którym jest zbiór dyrektyw. Takie schematyczne, presupozycyjne rozumowanie interpretacyjne dotyczy jedynie ustalenia, czy wystąpiło zachowanie, które jest faktyczną częścią wypowiedzi normatywnej. W badaniu tym omija się ustalanie, czy wypowiedź przyjmuje wymagane znaczenia językowe. Ponadto podnieść należy, że taka operacja myślowa interpretatora dotyczy jedynie modelu wykładni operatywnej, przez którą teoretyk rozumie stosowanie przez organ ściśle określonych reguł ustalających przesłanki decyzji podjętej w konkretnej sprawie⁵². Podstawą tejszy decyzji jest ustalenie, czy zaistniał stan faktyczny, będący faktyczną częścią wypowiedzi normatywnej. Tak rozumiany model wykładni operatywnej, zdaniem J. Wróblewskiego, opiera się na argumentach, które z teoretycznego punktu widzenia stanowią racje uzasadniające decyzje organu. „Racjami tymi są wybrane dyrektywy interpretacyjne oraz wartości potrzebne do ich wyboru i stosowania, które interpretator uznaje za miarodajne”⁵³. Narzędziem adekwatnym dla powyższego modelu wykładni operatywnej są właśnie presupozycyjne rozumowania interpretacyjne.

Wydaje się, że w oparciu o powyższe, a także na mocy stwierdzenia Z. Ziemińskiego, że za wypowiedź normatywną uznaje się „najbardziej racjonalne postrzeżenie możliwości adresata normy, które prawodawca chce uregulować”⁵⁴,

⁵⁰ K. Opałek, *Z teorii...*, s. 150.

⁵¹ *Ibidem*, s. 149.

⁵² J. Wróblewski, *Rozumienie prawa...*, s. 76.

⁵³ *Ibidem*, s. 77.

⁵⁴ Z. Ziemiński, *Założenia faktyczne wypowiedzi normatywnej*, *Etyka* 1977/15, s. 132.

wykorzystując rozumowanie presupozycyjne, otrzymuje się, na drodze prawdy analitycznej, decyzję, której podstawą jest faktyczna część wypowiedzi normatywnej⁵⁵. Potwierdzenia zasadności powyższego założenia nie trzeba szukać wśród zwolenników koncepcji J. Wróblewskiego, ale wśród jego krytyków. M. Zajęcki oraz R. Sarkowicz, którzy uważają bowiem, że presupozycje do tej części rozumowań prawniczych się nadają. Co więcej, M. Zajęcki twierdzi, że roszczenie do prawdziwości presuponowanej rzeczywistości społecznej daje prawidłowe rozumowanie o części faktycznej wypowiedzi normatywnej⁵⁶.

7. Zakończenie

Pragnieniem Wróblewskiego było zbudowanie ogólnej teorii rozumowań prawniczych, w ramach której możliwe będzie skonstruowanie uniwersalnego schematu myślowego, wolnego od toczonych w prawie sporów ideologicznych. Teoretyk celu tego nie osiągnął. Jednak, jak pokazuje analiza rozumowań presupozycyjnych, udało się Wróblewskiemu osiągnąć pewien sukces. Za sprawą presupozycji prawniczych rozumowań interpretacyjnych otrzymuje się wzór, schemat wnioskowania wolny od sporów doktrynalnych, możliwy do zastosowania w ściśle określonych procesach wykładni operatywnej. Celem tej wykładni jest podjęcie decyzji interpretacyjnej. Częścią tej decyzji jest stan faktyczny, który należy ustalić. Jeśli do tego procesu wykorzystamy narzędzie zaproponowane przez J. Wróblewskiego, otrzymamy wolne od sporów ideologicznych uzasadnienie podjętej decyzji⁵⁷.

Przeszkodą do stosowania proponowanego narzędzia rozumowania prawniczego w aktualnej formie są pewne nieliczne braki, które po dopracowaniu pozwolą na wprowadzenie do teorii rozumowań prawniczych nowego, cennego narzędzia w postaci presupozycji rozumowań prawniczych.

⁵⁵ Wydaje się, że J. Wróblewski korzysta tu z teorii dyrektyw K. Opalka w zakresie znaczenia dyrektywy, a w szczególności ze stwierdzenia, że „dyrektywy nie posiadają intensji, przez którą rozumie się sąd”. Można przypuszczać, że w oparciu o to założenie teoretyk nie precyzuje, czy presupozycje mają być zdaniem, czy wypowiedzią sensowną. Widoczne jest podkreślenie, że ustalana faktyczna część wypowiedzi musi spełniać główną funkcję dyrektywy, jaką jest funkcja wpływająca na zachowanie adresata normy. Szerzej: **K. Opalek**, *Z teorii...*, s. 42–44. Por. **R. Sarkowicz**, *Poziomowa...*, s. 70–92.

⁵⁶ **M. Zajęcki**, *Presupozycje surowe...*, s. 270.

⁵⁷ Zob. **J. Wróblewski**, *Uzasadnienie i wyjaśnienie decyzji sądowej*, w: **J. Wróblewski**, *Pisma wybrane*, Wolters Kluwer SA, Warszawa 2015, s. 404–430.

W aktualnym dyskursie logicznym prace wspomnianego J. Hintikka świadczą o silnie rozwijającym się nurcie wielotorowego myślenia o rzeczywistości. Współczesne systemy logik wielowartościowych umożliwiają nowe podejmowanie badań nad rozumieniem rzeczywistości i jej interpretacji⁵⁸. Prezentowana koncepcja rozumowań prawniczych J. Wróblewskiego, wykorzystująca zmodyfikowane presupozycje sądowego rozumowania interpretacyjnego, wpisując się w nowy nurt myślenia o prawie, zasługuje zatem na kontynuację badań. Wyrażone dotąd stanowiska krytyczne z biegiem czasu przestają być na tyle zasadne, by uniemożliwiały choćby próbę zastosowania presupozycji Wróblewskiego w praktycznej wykładni prawa.

Propozycja J. Wróblewskiego, po jej dopracowaniu, być może nie zostanie uznana za „uniwersalną”, jednak wniesie do nauki nowe spojrzenie na zastosowanie rozumowań presupozycyjnych w wykładni operatywnej.

Bibliografia

- Abbott B.**, *Presuppositions and common ground*, *Linguistics and Philosophy* 2008/31, s. 523–538.
- Culler J.**, *Presupozycje i intertekstualność*, *Pamiętnik Literacki: czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej* 1980/71/3, s. 297–312, *Pamiętnik_Literacki_czasopismo_kwartalne_poswiecone_historii_i_krytyce_literatury_polskiej-r1980-t71-n3-s22.97-31pdf* (muzhp.pl); stan na 8.11.2021 r.
- Ducrot O.**, *Presupozycje, warunki użycia czy elementy treści?*, *Pamiętnik Literacki* 1975/LXVI/1, s. 269–282.
- Grochowski M.**, *Presupozycje leksykalne a postulaty znaczeniowe i eksplikacje semantyczne*, *Makedonski Jazik* 1986/XXXVII, s. 111–120.
- Hintikka J.**, *Knowledge and Belief*, Ithaca 1962.
- Hintikka J.**, *Logika percepcji*, w: J. Hintikka, *Eseje logiczno-filozoficzne*, PWN, Warszawa 1992.
- Jabłoński P.**, *O deskryptywnym poziomie interpretacji tekstu prawnego*, *Studia Prawno-Ekonomiczne* 2018/CVI, s. 29–53.
- Kuklińska Z.**, *Presupozycje w perspektywie logicznej*, *Linguistica Copernicana* 2016/13, s. 239–250.
- Leszczyński L.**, *O wykładni prawa i jej wymiarze praktycznym. Kontekst sądowego stosowania prawa*, *Archiwum Filozofii Prawa i Filozofii Społecznej* 2020/2, s. 66–80.
- Levinson S.C.**, *Pragmatyka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010.
- Łyda Z.**, *Presupozycje a dyskurs prawniczy*, *Studia Prawnicze* 1992/3, s. 19–37.
- Maciaszek J.**, *Deskrypcje określone w polemice między P.F. Strawsonem a Bertrendem Russellem*, *Przegląd Filozoficzny – Nowa Seria* 2019/28/4/112, s. 215–241.
- Opalek K.**, *Z teorii dyrektyw i norm*, PWN, Warszawa 1974.

⁵⁸ J. Hintikka, *Knowledge and Belief*, Ithaca 1962.

- Pleszka K.**, *Reguły preferencji prawniczych w rozumowaniach interpretacyjnych*, w: J. Stelmach (red.), *Studia z filozofii prawa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2003, s. 77–93.
- Russell B.**, *On Denoting*, *Mind* 1905/14, s. 479–493, [https://www.uvm.edu/~lderosse/courses/lang/Russell\(1905\).pdf](https://www.uvm.edu/~lderosse/courses/lang/Russell(1905).pdf); stan na 30.09.2019 r.
- Sarkowicz R.**, *Poziomowa interpretacja tekstu prawnego*, nakładem Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1995.
- Smolak M.**, *Presupozycje ontologiczne tekstu prawnego*, *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* 2011/LXXIII/4, s. 41–52.
- Strawson P.F.**, *Introduction to Legal Theory*, London–New York 1952.
- Strawson P.F.**, *O odnoszeniu się wyrażenia do przedmiotów*, w: J. Pelc (red.), *Logika i język. Studia z semiotyki logicznej*, PWN, Warszawa 1967, s. 377–413.
- Szumaska D.**, *Presupozycja: Pre-sąd czy przesąd. O (nad)używaniu terminu „presupozycja” w analizie semantycznej*, w: J. Górnikiewicz, H. Grzmil-Tylutki, I. Piechnik (red.), *En quête de sens. Études dédiées à Marcela Świątkowska. W poszukiwaniu znaczeń. Studia dedykowane Marceli Świątkowskiej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2010, s. 574–581.
- Wróblewski J.**, *Legal Syllogism and Rationality of Judicial Decision*, *Rechtstheorie. Zeitschrift für Logik, Methodenlehre, Kybernetik und Soziologie Des Rechts* 1974/5, Duncker & Humboldt, Berlin, s. 33–45.
- Wróblewski J.**, *Metody logiczno-językowe w prawoznawstwie*, w: *Metody badania prawa*, Polska Akademia Nauk. Instytut Nauk Prawnych, 1973, s. 47–75.
- Wróblewski J.**, *Presupozycje rozumowania prawniczego*, *Studia Prawno-Ekonomiczne* 1986/XXXVII, s. 7–21.
- Wróblewski J.**, *Rozumienie prawa i jego wykładnia*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Łódź 1990.
- Wróblewski J.**, *Sądowe stosowanie prawa*, PWN, Warszawa 1988.
- Wróblewski J.**, *Uzasadnienie i wyjaśnienie decyzji sądowej*, w: J. Wróblewski, *Pisma wybrane*, Wolters Kluwer SA, Warszawa 2015, s. 404–430.
- Wróblewski J.**, *Wykładnia prawa*, w: S. Ehrlich (red.), *Teoria państwa i prawa*, Warszawa 1960.
- Zajęcki M.**, *Axiological Presuppositions of Legal Text (Some Ideas in the Neopositve Approach)*, w: M. Piechowiak (red.), *Norm and Truth*, Poznań 2008, s. 150–157.
- Zajęcki M.**, *Presupozycje surowe i presupozycje instytucjonalne: Próba poszerzenia koncepcji presupozycji tekstu prawnego Marka Smolaka*, *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* 2013/LXXV/2, s. 266–280.
- Zieliński M.**, *Poznanie sądowe a poznanie naukowe*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 1979.
- Ziemiński Z.**, *Założenia faktyczne wypowiedzi normatywnej*, *Etyka* 1977/15, s. 127–141.
- Zirk-Sadowski M.**, *Rozumienie ocen w języku prawnym*, *Acta Universitatis Lodzensis*, Łódź 1984.

Anna TOMZA

THE CONCEPT OF PRESUPPOSITION OF LEGAL UNDERSTANDING JERZY WRÓBLEWSKI – ATTEMPT TO DEFEND

Abstract

Background: Legal reasoning is as interesting and compiled as the problem of legal theory. It is a branch of science which in its deliberations must refer to the findings of sciences such as logic and linguistics, where the reasoning comes from. The presuppositions present in logic and linguistics are the best example of this. Their analysis takes place in the law, although so far it has been undertaken extremely rarely. In the current legal discourse, presuppositions are revived. Due to their numerous linguistic-breaking properties, lawyers look for a place for them in legal reasoning. They do so based on the findings of logical and linguistic sciences, forgetting the existence of the concept of presupposition of Jerzy Wróblewski's legal reasoning. The subject of the research is the analysis of this somewhat forgotten concept of the Polish legal theorist.

Research purpose: Jerzy Wróblewski, based on the existing concepts of the presupposition of pragmatic inference, proposed his own, modified version of the "presupposition of legal reasoning", which, in his opinion, can be used in constructing the theory of legal reasoning. Wróblewski's concept did not catch on in the circles of theoreticians or practitioners of law. Most researchers have criticized her. The aim of the article is an attempt to defend the concept of presupposition of legal reasoning against the criticism that has been raised so far.

Methods: the research method is a linguistic and logical analysis of selected concepts. By making a linguistic analysis, the correct understanding of the proposed terms is established. By logical juxtaposing the existing concepts, one seeks to defend Wróblewski's concepts against the critical remarks.

Conclusions: an analysis of Wróblewski's concept leads to the establishment of arguments that partially counteract the previous criticism. The work also presents conceptual contradictions contained in the concept, which require clarification in further research.

Keywords: legal reasoning, presuppositions, operative interpretation.